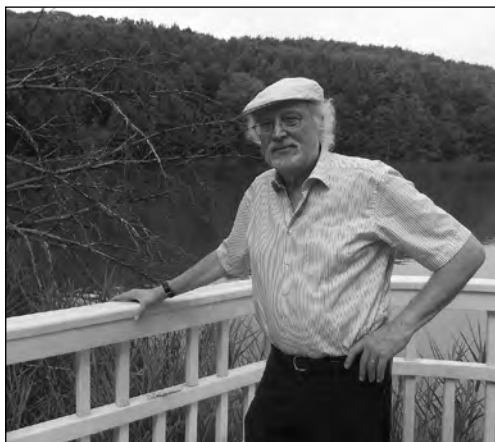

Meie mees Heidelbergis

Ulrich Kronauer 70

Heidelbergis elav Karlsruhe Tehnoloogia-instituudi filosoofiaprofessor Ulrich Kronauer külastas Eestit esimest korda 2001. aasta septembris, kui sai teoks Läti Ülikooli, Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse ning Eesti ja Läti Goethe-Seltside ühine kaksikkonverents Riias ja Tartus, mis oli pühendatud J. M. R. Lenzi 250. ning K. J. Petersoni 200. sünniaastapäevale. Kronaueri erihuvi oli tookord ära käia ka Pärnus, kus on sündinud üks omapärasemaid Eestist pärit mõtlejaid, hilisvalgustusajast keelefilosoof ja avalikkuse apologet Carl Gustav Jochmann (1789–1830), üks Walter Benjamini pärastisi lemmikuid. Jochmann oli õigusteadust õppinud muu hulgas Heidelbergi ülikoolis, mis aga veel tähtsam – avaldanud sealses Winteri kirjastuses 1820. aastail anonüümselt oma hiljem kuulsust kogunud teoseid. Tema testament jäädvustas aga kummalise klausli, nimelt et juhu, kui ta öde Wilhelmine Amalie peaks surema lastetuna (nagu ka juhtus), jätab ta protsente koguma 15 000 hõberubla, mida tuleb Pärnus ja Pärnumaal kasutada eesti lastele mõeldud sõltumatute koolide rajamiseks. Aastail 1873–1917 tegutseski Pärnus Pühavaimu tänavas nõndanimetatud Jochmanni kool.

Nii oli üks loomulikke kultuurisildu Heidelbergi ning Pärnu (ja Eesti) vahel leitud ning sedamööda hakati innukalt käima. Kronauer, kes aastail 1974–2009 töötas Heidelbergi Teaduste Akadeemia ühe tähtsaima, nimelt Saksa õigussõnaraamatu tööühenda koosseisus (*Deutsches Rechtswörterbuch*, kättesaadav ka võrguvariantina), oli juba 1982 avaldanud Jochmanni kuulsat essee „Luule tagurpidikäik” (*Die Rückschritte der Poesie*) akadeemilise editiooni ning järelsõnastanud tema „Aadliseisuse loodusloog” (*Zur Naturgeschichte des Adels*) faksiimiletrüki. Aastal 2009 avaldas Kronauer oma järelsõnaga eriraamatuna veel Jochmanni „Robespierre’i”. Alates 1998 annab tema ümber koondunud filosoofiline sõpruskond, mis aastast 2007 kannab Jochmanni-Seltsi nime, välja Jochmanni kogutud teoseid seitsmes köites, millest tänaseni on ilmunud kaks köidet ja kolmas kohe tulemas – ikka sellesamas ja nüüd juba vägagi väärikas Winteri kirjastuses. Koos Werner Krafti, Eberhard Haufe, Uwe Pörksen ja Jürgen Schiewega kuulub Kronauer kõige teenekamate hulka, kes

Ulrich Kronauer Uklei järve kaldal Põhja-Saksamaal (2013). Foto: J. Undusk.

pärast W. Benjamini Jochmanniga on tegelnud.

Jochmanni asjade ajamisel Eestis on Kronauer tuge saanud eriti Pärnu Muuseumi direktorilt Aldur Vungilt, kes on Jochmanni ja ta perekonna lugu eesti keeles kõige põhjalikumalt valgustanud (A. Vunk, „Kuningamäng” ärkamisaja koidikul. Tartu, 2012, lk. 23–44), ning õigusajaloo professorilt Peeter Järvelaiult, kes avaldas Heidelbergi humanistist hiljuti südamliku juubeliportree (Pärnu Postimees 12. VII 2014). Ühiste pingutuste viljana kinnitasid Saksa ja Eesti Jochmanni-sõbrad juba aastal 2002 endise Jochmanni-kooli seinale mälestustahvli (vt. Tuna 2002, nr. 4, lk. 157). Koostöös on Pärnus korraldatud mitmeid Jochmannile pühendanud konverentse.

Kogu seda Jochmanni lipu all kulgevast kultuuritegu Pärnu linna auks ja uhkuseks on linlased osanud tunnustada. Juba aastal 2002 pälvis Kronauer üleüldse esimesena Pärnu linna akadeemilise palveränduri märgi. Käesoleva aasta septembris omistas linnavolikogu talle 70. sünnipäeva eel Pärnu linna teenetemärgi. Sündinud on juubilar nimelt 29. oktoobril 1944 Bad Salzbrunnis (Szczawno Zdrój) Alam-Sileesias, mis täna jääb Poola alale. Tema isa oli tookord Saksa armee, aga läks pärast sõda õppima evangeelset teoloogiat ja tegutses hiljem kõrge protestantliku kirikuametnikuna.

Kuid Kronaueri suheteloo Heidelbergi

ja Eesti vahel ei piirdu kaugeltki Jochmanniga. Ta on kirjutanud ka teistest Balti valgustajatest (A. W. Hupel, G. H. Merkel), esinenud ise pidevalt Eestis ja kutsunud eestlasi Balti valgustusliikumise teemadel Heidelbergi konverentsidele külla; neid üritusi kajastavad tema toimetatud kogumikud „Baltisch-europäische Rechtsgeschichte und Lexikographie” (2009) ja „Aufklärer im Baltikum” (2011). 1897. aastal alustatud kestusprojekti, nüüdseks 12-kõiteliseks kasvanud saksa õigusajaloo mõistelis-seletava sõnaraamatu kallal töötades tõi just Kronauer esile selle teatmeteose tähtsuse ka Baltimaade avaliku keelekasutuse ajaloo uurimisel. Robert Boschi Sihtasutuse toel sai ta aastail 2002–2005 kuuks ajaks Heidelbergi akadeemia juurde end täien-dama kutsuda nooremaid Baltimaade ajaloolasi, sh. Anti Selarti, Tiina Kala ja Inna Põltsam-Jürjo. Kronaueri initsiatiiv on tähtis olnud praegu käi-masoleva Saksamaa ja Baltimaade noorteadlaste ühisuuringu „Saksa-Balti kultuurisuhted 16.–19. sajandil” algatamisel. 2014. aastal võeti Kronauer Balti Ajalookomisjoni (Göttingen) liikmeks.

Omaette alalõik on akadeemiatevaheline suhtlustase. Ehkki nüüd juba pensionil, toimib Kronauer edasi Heidelbergi Teaduste Akadee-mia Balti volinikuna (*Baltikumsbeauftragter*), kellena ta tõi varem Eesti Teaduste Akadeemias-se ja mujalegi esinema selliseid tuntud ajaloo-lasi nagu Reinhart Kosellecki ja Volker Sellini. Muuseas puutus ta Heidelbergi akadeemias aastaid lähedalt kokku 20. sajandi hermeneutilise hiidtähe, 102 aasta vanuseks elanud Hans-Georg Gadameriga. Eraldi olgu Kronauer tänatud veel sellegi eest, et ta andis Saksamaal välja siinkir-jutaja väikese esseeraamatu „Wir Hyperboreer. Zwei estnische Reflexionen” (Eutin, 2012).

Igaühel on põues varjul keegi, kes ta kord õrnas eas kirjanduse, kunsti või teaduse ligi meelitanud. Kronaueri vaimseks variisaks on olnud Jean-Jacques Rousseau. Lehvivate lokki-dega noormeest ennastki kutsuti ülikoolipäevil Žan-Žakiks. Tema doktoritööd „Rousseau’ kultuurikriitika ja kunsti ülesanne” (*Rousseaus Kulturkritik und die Aufgabe der Kunst*, Heidel-berg 1978), mida juhendas Michael Theunissen, on esile tõstnud üks tuntumaid valgustusuurijaid, šveitslane Jean Starobinski. Teiste Kronaueri poolt luubi alla võetud valgustajate seas on G. E. Lessing, Moses Mendelssohn, Georg Forster. Kronauer on tundlik ja empaatiline, kuid mitte auahne, seetõttu on hulk tema kirjutisi jäänud hajutatult erinevate väljaannete veergu-dele. Oma 20. ja 21. sajandi vahetusel avaldatud uurimuslikest esseedest pani ta kokku väikese

kompaktse raamatu „Valgustuse vastumaail-mad” (*Gegenwelten der Aufklärung*, Heidelberg, 2003), mis kujutab endast leebet vastukarvapaid akadeemilises põhivoolus. Juutide, mustlaste ja eskimode näitel annab luterliku vaimuliku poeg Kronauer mõista, et kristliku halastuseusu pahu-poleks on olnud üsna halastamatu misjonäärus, kirglik iha kõrvaldada maailmast mittekristlikud teisitimõtlejad, ristida juudid ja paganad kui alamad inimesed ning juhtida nad enam-vähem sunduslikult õndsuse manu. Russoistlikud jooned torkavad selles arutluslaadis hästi silma.

Poja ja kahe tütre isa Kronauer on juba enam kui aasta ka uhke vanaisa ning haldab perekon-nasuhete erilise hoolega. Sellega haakuvad hästi tema eelistused uurimistöös, sest nagu on öeldud – mitte meie ei vali motive, vaid motiivid valivad meid. Valgustuse asjatundjana on Kronauer suurt tähelepanu pööranud inimestevaheliste emotsioonide kultuurile, perekondliku „ahviar-mastuse” teemale, suhtumisele mittekristlikesse vähemustesse. Nagu võib aimata, on see võimen-danud tema huvi kultuuride kokkupõrke vastu ka Baltikumis. Punase niidina läbib tema töid üks Rousseau’ kaalukaid mõisteid – kaastunne (*piété*), millele saksa keel annab erilise nüansi (*Mitleid*, „kaasmure, kaaskannatamine”). Rousseau’ järgi tulenevad kaastundest kõik teised ühiskondlikud voodused, lõppkokkuvõttes ka inimsus üllaimal kujul. See on hoiak, mis ei paelu mitte ainult Kronauerit kui teadlast, vaid on kahtlemata talle lähedane ka inimesena; tema mõistmisvalmidus on suur, ta veenab pigem järeleandlikkuse kui sisendusega. Inseli kirjustuse jaoks pani Kronauer kord kokku antoloogia sihtmärgistatud alapealkir-jaga „Kaastundest. Tervendav jõud” (*Vom Mitleid. Die heilende Kraft*, Frankfurt am Main – Leipzig, 1999), mis koondab 24 hästi valitud tekstikatket Platonist Werner Marxini ja mille saatesõna lõpeb umbes säärase tõdemusega, et kaastunne on meis igaühes peituv võimalus inimeseks saada.

Seda ei tule võtta sentimentaalselt, vaid kui valmidust empaatiliseks teoks. Just see on olnud Heidelbergi teadlase hoiak ka suhetes Eestiga. Ja selle viljad on iga aastaga saanud üha nähtavamaks.

Jaan Undusk

Jaan Undusk

(1958), PhD, Eesti Teaduste Akadeemia liige, Eesti TA Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse direktor, Roosikrantsi 6, 10119 Tallinn, jaan@utk.ee